

Araştırma Makalesi / Research Article

“ADİL DEVLET DÜZENİ” ve “DEVLET-MİLLET KAYNAŞMASI”: NECMETTİN ERBAKAN’IN BAŞKANLIK SİSTEMİ TAHAYYÜLÜ

Emel ÇOKOĞULLAR BOZASLAN¹

Öz

Necmettin Erbakan, Türkiye’de siyasal hayat tartışmaları yapılırken mutlaka üzerinde durulan ve incelenen bir siyasal aktördür. Özellikle Erbakan’a yönelik bu ilginin, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili tartışmalar başladığında çok daha arttığı görülmüştür. Bu ilginin artmasında Erbakan ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasında kurulan ilişkinin etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Zira Erbakan’ın Türkiye için önerdiği sistem, başkanlık sistemiydi ve başkanlık sisteminin, Türkiye’nin siyasal istikrarsızlıklarının, iktisadi sorunlarının ve toplumsal bunalımlarının çözümü olacağı yönündeki açıklamaları oldukça önemliydi. Erbakan’a göre, “devlet-millet kaynaşması”nın gerçekleşmesi için öncelikle millete tahakküm değil; hizmet anlayışının içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu kaynaşmanın ve “adil devlet düzeni”nin sağlanabilmesi açısından da cumhurbaşkanlığı ile başkanlığın birleştirilmesine dayanan başkanlık sistemine geçilmesinin gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece devletin ve hükümetin doğrudan millet arzusuna odaklanabilmesi ve milli karaktere uygun demokratikliğin inşa edilebilmesi mümkün hale gelecektir ve başkanın tek dereceli olarak millet tarafından seçilmesiyle de “devlet-millet bütünleşmesi” kendiliğinden oluşacaktır. Bu çalışmada da öncelikle milli görüş geleneğinin devlet, millet ve siyasal alana dair oluşturduğu söylemsel çerçeve ele alınmaktadır. “Adil devlet düzeni” talebinin şekillenmesini sağlayan temel dinamikler üzerinde durulmakta ve “devlet-millet kaynaşması”nın bu düzen arayışındaki yeri tartışılmaktadır. Bu amaçla da milli görüş geleneğini temsil eden siyasal partilerin temel metinleri ve bizzat Erbakan tarafından yazılan kitaplar incelenmekte ve çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adil Devlet Düzeni, Başkanlık Sistemi, Devlet-Millet Bütünleşmesi, Necmettin Erbakan.

“FAIR STATE ORDER” and “STATE-NATION INTEGRATION”: NECMETTİN ERBAKAN’S IMAGINATION OF THE PRESIDENTIAL SYSTEM

Abstract

Necmettin Erbakan is a political actor who is definitely emphasized and examined while discussing political life in Turkey. It has been observed that this interest, especially towards Erbakan, has increased much more when the discussions on the Presidential Government System in Turkey started. It is possible to say that the relationship established between Erbakan and the Justice and Development Party was effective in increasing this interest. Because the system proposed by Erbakan for Turkey was the presidential system, and his statements that the presidential system would be the solution to Turkey’s political instability, economic problems and social depressions were very important. According to Erbakan, for the realization of “state-nation integration”, it is not primarily domination over the nation; service mentality needs to be internalized. He argues that in order to ensure this cohesion and “fair state order”, a presidential system based on the unification of the presidency and the prime ministership should be adopted. Thus, it will be possible for the state and the government to focus directly on the desire of the nation and to build democracy in accordance with the national character and with the election of the president in a single degree by the nation, “state-nation integration” will occur spontaneously. In this study, first of all, the discursive framework created by the tradition of national view on the state, nation and political field is discussed. The basic dynamics that shape the demand for a “fair state order” are emphasized and the place of “state-nation integration” in this search for order is discussed. For this purpose, the basic texts of the political parties representing the tradition of national view and the books written by Erbakan himself are examined and the content analysis method is used in the study.

Keywords: Fair State Order, Presidential System, State-Nation Integration, Necmettin Erbakan.

¹ Arş. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, emel.cokogullar@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9975-1618

Başvuru Tarihi (Received): 20.05.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.07.2022

Giriş

Necmettin Erbakan, Türk siyasal hayatının önemli liderlerinden biridir. Aktif siyasete başladığı 1969 yılından vefat ettiği 2011 yılına kadar gerek ele aldığı konular gerekse de hitabet tarzı itibariyle öne çıkmayı başarmıştır. Siyasal alanın farklı dinamikleri tarafından ve oldukça farklı bağlamlara yerleştirilerek incelenmeye çalışılmıştır. Savunduğu siyasal ilkeler itibariyle laik kesimler açısından tehdit olarak değerlendirildiği gibi toplumun diğer bir bölümü açısından ise milletin hassasiyetlerine ve inançlarına yönelik koruyuculuk rolü üstlenmiş bir lider olarak tanımlanmıştır. Gerçekten de bazen uç noktalarda karşımıza çıkabilecek Erbakan profillerine ve tasvirlerine rastlayabilmek mümkündür ve halihazırda da bu tür eğilimler varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Meclise milletvekili olarak girdiği 1969 yılını temel alırsak, uzun yıllar Türk siyasetindeki etkinliğini koruduğu görülmektedir. Vefat ettiği 2011 yılına kadar da milli görüş geleneğini savunmaya, anlatmaya ve seçmene seslenmeye devam etmiştir. Bu geleneği temsil eden siyasi partiler kurmuş ve siyasal örgütlenmesini bu gelenekten güç alan ilkelerden yararlanarak belirleme yoluna gitmiştir. İdeolojik konumlanması da öncelikle Batı hayranlığından vazgeçerek yerel değerlere bakmak ve bu değerler odağında politikalar geliştirmek ekseninde gerçekleşmiştir. Batı’dan olabildiğince uzak durmak ve ilişkileri de asgari zorunlu düzeyde tutmak gerektiği fikri, Erbakan’ın siyasal hareketinin temel dinamiğini oluşturmuştur. Batı’nın olumsuzlanması oldukça baskın karakterde ortaya çıkmış ve neredeyse yolunda gitmeyen her şeyin nedeni, Batı ile kurulan yakın ilişkilerde aranmıştır.

İslami yaşam tarzı, İslam’a göre belirlenmiş sınırlar ve kurallar, Erbakan’ın siyasal alanını oluşturan esas unsurlar olarak öne çıkmıştır. İslami ahlak anlayışı ve bu anlayışlarla şekillenen politik duruş, oldukça kısa denebilecek bir süre içerisinde Erbakan’ı anlatır hale gelmiştir. Milli görüş ise Milli Nizam Partisi’nin (MNP) kuruluşuyla birlikte anlatılmaya başlanmıştır. MNP’nin kuruluşu ve Türk siyasetinde kendisine yer bulması oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Zira MNP, doğrudan İslami referanslarla gelmiş ve bu referanslardan güç alarak siyasal ve toplumsal alanın yeniden düzenlenmesi gerektiği düşüncesi ile iktidara talip olduğunu açıklamıştır. Bir diğer deyişle, Türkiye tarihinde ilk kez İslamcılar tarafından bir kitle partisi kurulmuştur (Tuğal, 2011). Ancak milli görüş, asıl ününü ve toplumsal bazda etkinliğini, 20 Mayıs 1971’de Anayasa Mahkemesi’nin laiklik ve Atatürk devrimciliği ile ilgili aykırılık gerekçesine yer verdiği kararı neticesinde MNP’nin kapatılmasının ardından kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) ile kazanmıştır. Milli görüş hareketi ile de çok temelde ortaya konmaya çalışılan düşünce, milletin görüşlerinin, düşüncelerinin ve değerlerinin temsil edilmesi olmuştur. MNP’nin kuruluş beyannamesinde de “asırlardan beri özlediğin ve beklediğin, kendi ruhunun derinliklerinden gelen ve senin bizatihi kendi öz varlığının mânâ ve madde sahasında yeniden doğuşundan başka bir şey olmayan Milli Nizâm Partisi” şeklinde bir vurgu ile karşılaşılmıştır (*Millî Nizâm Partisi Kuruluş Beyannamesi*, 1970). Millete ait olma, milletin öz değerlerinden ve tarihinden doğma dolayısıyla da milletin kendisi olan bir hareket olduğu belirtilmiştir. Erbakan, bahsi geçen millete ait olma ve milleti tanımlama vurgusunu da birçok çalışmasında oldukça açık bir şekilde ortaya koymuş ve milli görüşün, milletin tarihi ve ruhu olduğunu ifade etmiştir.

Erbakan’ın milli görüşten bahsederken ne anlatmak istediği üzerine tartışmalar kabaca 1970’lerden itibaren başlamıştır. Kendi hareketini milli, diğer siyasi hareketleri ise gayri milli olarak nitelendiren Erbakan, sanayileşme temelinde kalkınma ve manevi yenilenme üzerinde durmuştur (Aydın ve Taşkın, 2018). Kemal Karpat’a (2017) göre, milli görüşün ana amacı Türkiye’nin “öz” ve “hakiki” kimliğine dönmesinin sağlanmasıdır. Türk modernleşmesinin materyalist ve şiddete yönelik bir medeniyet olduğu iddia edilen Batı’nın etkisinde gerçekleştiği, bu etkinin de toplumun geleneksel Osmanlı-Müslüman karakterinin yok olmasına neden olduğu düşünülmüştür (Karpat, 2017). Bu yönüyle milli görüş hareketinin dinliliği ve yerliliği öne çıkaran bir düşünsel zeminde hareket ettiği ve ayrıca Erbakan’ın yerlilik vurgusunun, İslam dünyasında gözlemlenen radikal akımlardan farklılaşma sağladığı görülmüştür (Çalmuk, 2005). Bahsi geçen yerlilik vurgusu, milli görüş hareketinin diğer İslami hareketlerden farklılaşması noktasında oldukça işlevsel olmakla birlikte bu

vurgunun, aynı zamanda bir motivasyon kaynağı olarak da kullanıldığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle de Erbakan’ın siyasi analizlerinde, genellikle değinildiği üzere, geçmişte başarılı olmuş bir şeyin yeniden başarılabilmesi yönünde bir arzu ve ümit bulunmaktadır. İslam’dan uzaklaşarak Batı’ya odaklanmak da söz konusu bu unutkanlığın ve dolayısıyla yozlaşmanın en temel nedeni olarak gösterilmektedir. Buradaki millilik vurgusu da bu geçmişte var olduğu belirtilen İslam ahlakı ve faziletinin yeniden uyanışı ve dirilişi ile bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Nitekim İslamcılar için milliyetçilik, ulusçuluk anlamına gelecek şekilde değil; “din” karşılığında kullanılmaktadır ve bu nedenle, İslamcıların bahsettiği de İslam milliyetçiliği olmaktadır (Tunçay, 1983).

Milli olma, yerele ait olanı diriltme ve yaşatma, Batı’dan uzaklaşma, İslam’a yeniden dönüşü sağlama şeklinde sıralanabilecek birçok öneri, milli görüş hareketinin temelini oluşturmuştur. Erbakan, tüm bunların ne kadar büyük öneme sahip olduğunu her fırsatta dile getirmiş ve gerçeğe dönüşen hedeflerle Türkiye’nin geleceği seviyeyi de idealize ederek anlatmıştır. Bu noktada, Türkiye’de başkanlık sistemine geçişin sağlanması gerektiği ile ilgili düşüncelerini yine milli görüş hareketinin temel ilkelerinden kopmadan ele almış ve bu sistemsel değişimin nasıl işleyeceği hususunda da ayrıntılı bir içerik oluşturmuştur. Erbakan’a göre, Türkiye’de başkanlık sistemine geçiş oldukça önemlidir ve kökleşmiş birçok siyasal ve toplumsal sorunun başkanlık sistemi ile çözülebileceği mümkündür. Her şeyden önce “devlet-millet kaynaşması”, cumhurbaşkanı ile başbakanın birleştirildiği başkanlık sistemi ile sağlanabilecektir. Adil düzenin tesisi ile de Türkiye’nin uzun yıllardır süren sistemsel sorunları ortadan kaldırılabilecektir. Ayrıca Erbakan, başkanlık sistemine farklı anlamlar yüklemiş ve siyasal hareketinin de bir özelliği olarak başkanlık sisteminin, yıllardır birbirinden uzaklaştığı ve birbirine yabancılaştığı ileri sürülen devlet ve milletin yeniden bütünleşmesini sağlayabileceğini anlatmaya çalışmıştır. Bu çalışmada da Erbakan’ın Türkiye’de uygulanmasını önerdiği başkanlık sisteminin hangi temel unsurlar etrafında şekillendiği ve nasıl bir sistem öngörüldüğü sorularının yanıtları üzerinden bir tartışma yürütülmeye çalışılmaktadır. Erbakan’ın “devlet-millet bütünleşmesi” derken üzerinde durmaya çalıştığı temel konunun ne olduğu ve bu konu ile başkanlık sistemi arasında kurulan bağın hangi ana esaslar üzerinden belirlendiği, çalışmada yanıtı aranan sorular arasında yer almaktadır. Devlet ve hükümet ilişkisinin nasıl kurulması gerektiğini başkanlık sistemi ile ilgili önerilerinde dile getiren Erbakan’ın, millet arzusuna ve milli karaktere uygun demokratiklik inşası derken ne anlatmak istediği de yine çalışma boyunca ele alınmaktadır. Bu nedenle de öncelikle milli görüş ile anlatılmak istenen ana fikirler üzerinde durulmakta ve ahlak anlayışının nasıl tanımlandığı incelenmektedir. “Devlet-millet bütünleşmesi”, “adil devlet düzeni” ve başkanlık sistemi arasında nasıl bir ilişki kurulduğu belirlenen sorular ekseninde tartışılmaktadır.

1. Necmettin Erbakan ve Milli Görüş

Türkiye’nin 1960’lı yılları, renkli ve zaman zaman da çalkantılı geçmiş; farklı ideolojilerin belki de hiç olmadığı kadar anayasal olanakları kullanarak kendilerine alan bulmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu noktada 1961 Anayasası, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve düşüncelerin çok daha özgür bir şekilde ifade edilebilmesine uygun ortam oluşturması açısından oldukça önemli olmuştur. 1950’lerde yaşananların tekrar yaşanmamasına yönelik önlemleri alarak demokratik ve liberal bir rejime uyan özgürlükler ve haklar tanımış, sosyal devlet ilkesini benimsemiş, yurttaşlarına Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasal-ideolojik çerçeve içinde konuşma ve yazma hakkı tanıyarak farklı ideolojilere siyasal alanda rekabet imkânı yaratmıştır (Ahmad, 1983). Erbakan da Türkiye’nin bu yıllarını yakından gözlemleme fırsatı elde etmiş ve siyasal alana farklı rollerde dahil olmaya çalışmıştır. Peki bu süreç Erbakan için nasıl ve hangi ortamda başlamıştır? Bilindiği üzere, Türk siyasal hayatının önemli ve tartışmalı ismi olan Erbakan 1926’da Sinop’ta doğmuştur. İstanbul Erkek Lisesi ve ardından İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi’ni bitirmiştir. Akademik hayatına aynı üniversitede başlamış, doktorasını Almanya’da tamamlamış ve nihayetinde İstanbul Teknik Üniversitesi’nde (İTÜ) 1965’te profesör olmuştur. Adalet Partisi’ne (AP) ve Süleyman Demirel’e büyük sermayeye ve özellikle yabancı sermayeye bağımlı olduğu gerekçesiyle mesafeli

olan küçük iş adamlarının yanında yer alan Erbakan, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı olarak seçilmiş ve AP’yi farmasonların ve Siyonistlerin hâkimiyeti altına girdiği gerekçesiyle eleştirerek dinsel vurgularını arttırmıştır (Zürcher, 2011). 25 Mayıs 1969’da başlayan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı görevi, AP’nin bu seçimlerin iptal edilmesi gerektiği yönündeki ısrarı ve talebi neticesinde kısa bir süre içerisinde, yani 8 Ağustos 1969’da sona ermiştir. Siyasete katılma kararı alan Erbakan, 12 Ekim 1969’da gerçekleştirilen genel seçimde Konya milletvekili olarak meclise girmiştir. 1970’te MNP’yi kurarak siyasal hayatına çok daha etkin bir şekilde devam etmiştir. 23 Ocak 1971’de gerçekleştirilen MNP Birinci Kongresi’nde genel başkanlığa seçilmiştir. Erbakan’ın genel başkanlığı ile milli görüş hareketinin seyri ve yönü belirlenerek ilan edilmeye başlanmıştır. Milli görüş hareketinin ilk siyasal partisi olarak ortaya çıkan MNP, Türkiye’de başlayacak yeni bir tartışmanın ateşleyicisi olması nedeniyle yeni bir dönemin de habercisi olmuştur. MNP’nin dönemin koşulları itibarıyla verdiği mesajlar ve ortaya koyduğu savunular da genellikle manidar bulunmuştur. Türkiye’nin 1970’li yıllarına bakıldığında bu mana, çok daha rahat bir şekilde okunabilmekte ve kavranabilmektedir. Bu yıllar, sol hareketlerin güç kazandığı ve Türkiye’de de solun etkili olmaya başladığı yıllardır ve bu yıllarda, özellikle genç kuşağın sol hareketle olan bağının güçlü olduğu görülmektedir. Nitekim MNP’nin programı ve kuruluş beyannamesi incelendiğinde, genellikle üzerinde durulan konunun unutulmuş bir şeyin tekrar hatırlanması gerektiği söylemi üzerinden şekillendiği görülmektedir. Milletın fitratında ya da özünde olan ahlakın ve faziletin yeniden gün yüzüne çıkarılmasının önemi üzerinde durulmakta ve ancak bu yolla, yani söz konusu bu dönüş ve hatırlama ile toplumun huzur ve refaha kavuşabileceği ileri sürülmektedir (*Millî Nizam Partisi Program ve Tüzük*, 1970). Buradaki milli ruh, başta Osmanlı’nın ihtişamlı günleri olmak üzere Batı’nın işgalci ve emperyalist tavrının durdurulması ile doğrudan bağlantılı olarak kullanılmaktadır (*Millî Nizam Partisi Kuruluş Beyannamesi*, 1970):

“Bugün; bundan bin sene önce şahlanıp haçlı ordularını göğsünde söndüren, beş yüz sene önce gemileri karadan yürüten, dörtyüz sene önce Viyana kapılarını zorlayan, yarım asır önce Çanakkale ve İstiklâl Harbimizin şaheserlerini meydana getiren Millî ruh yeniden şahlanıyor, coşuyor ve MİLLÎ NİZÂM PARTİSİ’ni kuruyor.”

Milli ruh ile gönderme yapılan ve nitekim birçok farklı yerde de değinilen, tarihte İslam’ın yayılması, korunması ve İslam’a hizmet edilmesi açısından öne çıkan aktörler olmaktadır. Örneğin bu aktörler, Fatih Sultan Mehmet, Sultan Yıldırım Hazretleri, Sultan Murat, Sultan Melikşah, Ulubatlı Hasan, Orhan Gazi, Nizamülmülk, Akşemseddin, Sultan Yavuz, Kılıçarslan, Alp Arslan, Gelenbevi Hazretleri ve Sultan Hamit şeklinde sıralanmaktadır. Erbakan’ın değindiği bu tarihi aktörlerin, yaşadıkları dönemde içinde buldukları zor koşulları aşmayı başardıkları ve İslam’ın referanslarını da kendilerine doğrudan yol gösterici olarak kabul ettikleri ileri sürülmüştür. Dolayısıyla bu tarihi aktörler, belirli bir amaç çerçevesinde seçilmişler ve örnek olarak sunulmuşlardır. Özlemlerle anılan bir geçmiş olduğu söylemi oldukça belirgin bir şekilde öne çıkmış ve amaç da bu geçmişi esas kabul ederek belirlenmiştir. İslam’dan uzaklaşma neticesinde Türkiye’de sosyal bütünlüğün tehdit altında olduğu ve bu nedenle de bir şeylerin yanlış gittiği iddiasıyla şekillenen milli görüş sloganı, ekonomik ve ahlaki gelişim üzerine odaklanarak “savunmacı-milliyetçilik ve yoksullukla ilgili kaygıyı” birleştirmiş ve bu iki mesele, Erbakan’ın programının özünü oluşturmuştur (Özdalga, 2007). Ancak MNP, oldukça kısa bir süre içerisinde 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında laikliğe, Atatürk ve devrimlerine karşıtlık oluşturduğu gerekçe gösterilerek Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. MNP’nin kapatılması, milli görüş hareketinin başka bir siyasal parti altında yeniden örgütlenmesine giden süreci başlatmıştır. 11 Ekim 1972’de bu kez MSP kurulmuş ve genel başkanlığını Süleyman Arif Emre yürütmüştür. 20 Ekim 1973’te ise genel başkanlığa yeniden Erbakan getirilmiştir.²

² Bu süreç, genel hatlarıyla da günümüze kadar bu şekilde ulaşmıştır. Milli görüş hareketini temsil eden partiler, yakın tarihe kadar benzer gerekçelerle kapatılmış ve kapatılma kararının ardından kısa bir süre içerisinde yeni bir parti kurarak

MSP, milli görüş hareketinin ikinci partisi olarak siyaset sahnesine çıkmakla birlikte MNP’den çeşitli yönleriyle farklılaşmıştır. Milli görüşün “çok daha genişletilmiş değişik bir ifadesi” olmuştur (Karpat, 2017). MSP ile gerçekleşen etkili çıkış, ahlak ve maneviyat temelinde muhafazakâr/İslamcı çizgiye yerleşmeye çalışırken; ağır sanayi hamlesi sloganı ile de ulusal kalkınmacı hattı benimsemiştir ve bu sayede de hem sağ partilerle hem de dönemin güç kazanmaya başlayan solu ile rekabet etmeye çalışmıştır (Çakır, 2005). Gerçekten de milli görüş hareketinin gerek aktörler gerekse de siyasal sloganlarının güç kazanması özellikle MSP ile birlikte gerçekleşmiştir diyebiliriz. Öyle ki milli görüşün hangi siyasal akımın uzantısı ve devamı olduğu tartışmaları dahi çoğunlukla MSP ile başlamıştır. Genel olarak da bu konuda iki farklı görüş ile karşılaşılmıştır. Birinci görüş, MSP’yi Osmanlı son dönemi İslamcılık akımının devamı olarak görürken; bir diğer görüş, 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkmaya başlayan İslamcılık akımının, çok farklı dinamiklerin var olduğu bir dönemde gelişme gösterdiğini ve dolayısıyla da ikisi arasında doğrudan bir devamlılık ilişkisinin kurulmasının mümkün olmadığı üzerinde durmuştur. Örneğin Binnaz Toprak’a (1983) göre, MSP’nin ideolojisini 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Batılılaşma çabalarına yönelik konumlanması ile İslamcı akımın devamı niteliğinde görebilmek mümkündür. Bu dönemin İslamcılık akımının temel savunuları arasında da Batı karşıtlığı ve Batı’ya benzeme ile ilgili endişeler belirginleşmekte ve İslam’ın özünün hatırlanması gerektiği dile getirilmektedir. Milli görüş ile kastedilen anlam da aslında tam da bu noktada, yani İslam’ın referans kaynağı olarak gösterilmesi ile ilgili olmaktadır. Ekonomide, toplumsal hayatta, eğitimde ve siyasal alanda İslam’ın yol göstericiliğinin kabul edilmesi gerektiği yönünde şekillenen bir politik duruştan bahsedilmektedir. Dolayısıyla da aynı temaların benzer söylemsel çerçeve içerisine yerleştirilerek işlendiği ve milli görüşün de söz konusu bu çizginin bir devamı olarak görülebileceği üzerinde durulmaktadır. Şerif Mardin’e (1983) göre ise MSP gibi partileri, İslamcılık akımının bir parçası olarak görmek kolay değildir. Bunun nedeni de her şeyden önce MSP’nin ideolojisinin İslami felsefeden ziyade Batı’ya ait kültürün Türkiye’de kendisine yer bulmasına yönelik itirazlar ve tedbirlerle şekillenmesiyle ilgilidir ve bu da “tipik bir Anadolu’lu ‘taşralı İslam’ davranışdır” (Mardin, 1983). Yine Mardin’e (1983) göre, “MSP de ‘İslâm felsefesi’ yerine Kadı Birgevi’ye kadar giden taşra mahsulü bir tür ‘püritanizm’ buluruz. Bu da içki yasağı, büyüğe hürmet, tesettür ve vatandaşların cinsel hayatı üzerinde kontrolün konması gibi dar, popülist ve felsefi içeriği olmayan bir değerler kümesinden oluşur.”

MSP’nin, Osmanlı son dönem İslamcılık akımıyla mutlak ya da doğrudan bir bağ ve devamlılık ilişkisi kurduğunu söyleyebilmek zor olsa da aralarında temel noktaların benzerlik gösterdiğini söyleyebilmek mümkündür. Osmanlı’nın parlak dönemlerine yapılan göndermelerde, İslam’ın uygulanması ile ilgili herhangi bir problemin ya da aksamanın yaşanmadığı belirtilmektedir. MSP, büyük imparatorluk geçmişine rağmen Türk toplumunun gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşamamasının nedeninin, kendi kültürel mirasımızın reddedilerek Batı ile kurulan ilişkilerde aranması gerektiği üzerinden politik görüşünü ortaya koymaktadır (Toprak, 2009). Türkiye’de uygulanan yanlış politikalar nedeniyle bir “manevi istila” yaşandığı belirtilmekte ve ortaya çıkan bu durumun temel nedenlerinden birinin milli eğitim sisteminin müfredatıyla ilgili olduğu ileri sürülmektedir (*Millî Nizam Partisi Program ve Tüzük*, 1970). Bu “manevi istila”nın, özellikle yeni nesil üzerinde etkisini gösterdiği ve “yabancı ideolojiler”in ülkede yayılmasının nedeninin, söz konusu bu yanlış politikalar olduğu belirtilmektedir. Erbakan’a (1975) göre, milleti dıştan yenemeyen düşmanlar,

siyaset sahnesine çıkış gerçekleşmiştir. Kapatılma gerekçeleri de laikliğe yönelik tehdit ve laikliğe karşıtlık olmuştur. İslam’ın referans olduğunun açık bir şekilde dile getirilmesi, siyasal İslam tartışmalarının kolaylıkla başlamasına neden olmuştur.

içten çökertmeye çalışmışlar ve zamanla da bu amaçlarında başarılı olarak büyük imparatorlukların yıkılmasına neden olmuşlardır. Ancak Türk milletinde hem maddi hem de manevi kalkınmayı gerçekleştirebilecek azmin, iradenin, kararın, imanın ve manevi kuvvetin mevcut olduğu ve bu nedenle de dünyaya örnek olabilecek bir “ahlak ve fazilet nizamı” kurabilmenin mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Ancak maddi ve manevi güç açısından Türk milletinin sahip olduğu üstün özelliklere vurgu, İslam’ın gerektiği gibi yaşanması ve uygulanması koşuluna bağlı olarak ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, var olan kudretin yeniden canlandırılması ve dolayısıyla da sorunun kökenine odaklanılması, İslam’a uygun düşen davranışı, yaşam tarzını, dili, ahlakı ve nizamı benimsemekten geçmektedir. Aksi takdirde, manevi sıklık, boşluk ve anlamsızlık döngüsü beklenen sonuç olmaktadır. Milli görüş perspektifinden bakıldığında, bu olumsuz sonuçların nedeni de aslında çok açıktır ve bir bakıma yine aynı noktaya ulaşılmaktadır. İslam’ın insanlık için çizdiği çerçevenin dışına çıkarak yaşamak, manevi alanı boş bırakmak ve Batı’yı örnek almak, bu döngünün oluşmasının temel nedeni olarak görülmektedir. Bu nedenle de milli görüş hareketinin karşıtlığının hangi ekseninde şekillendiği ve kurtuluş olarak imlenen önerilerinin hangi minvalde ortaya konduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

2. “Manevi İstila”ya Karşı Ahlak-Fazilet ve “Devlet-Millet Kaynaşması”

Daha önce de değinildiği üzere Erbakan, siyaset sahnesine çıktığı ilk andan itibaren muhalefeti Batı karşıtlığı üzerine kurmuş ve bu karşıtlığının dinamiklerini de Tanzimat Dönemi’nden itibaren izlenen Batılılaşma politikalarıyla oluşturmuştur. 27 Ağustos 1970’te Van’da yaptığı bir konuşmada, Tanzimat Fermanı’nın (1839) ilan edilmesinin ardından başlayan süreci oldukça açık bir dille “gavurluğu getirmek” şeklinde ifade etmiş ve Mustafa Reşit Paşa’yı Türkiye’de gavurluğu resmiyete sokarak Tanzimat’ı getirmek için dışarıda yetiştirilmiş bir mason olarak tanımlamıştır.³ “Gavurluğun getirilmesi”⁴ ve “gavurlaştırma”, Erbakan’ın söylemlerinin odak noktasını oluşturmuştur. Batı taklitçiliği ve Batı’nın sorgusuz sualsiz övülerek örnek alınması, mutlaka terk edilmesi gereken bir yöntem olarak görülmüştür. Buna göre bu yöntem, Türkiye’nin gelişmesine katkı sunmamış; tam aksine milli ruhundan uzaklaşmasına neden olmuştur. Maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılan Türkiye’nin iç sorunlarından maddi olan, ekonominin yabancı pazarlara ve sermayeye bağımlılığı ile ilgili olurken; manevi olan, gençlerin eğitilememesi ve eğitim politikasının kendini ret esasına dayanmasıdır; yani eğitim sistemi ile ilgilidir (Çalmuk, 2005). Erbakan ve dolayısıyla milli görüş için eğitim sistemi çok önemlidir ve eğitim meselesine özenle yaklaşıldığı görülmektedir. Eğitim sisteminin milletin tarihine ve fitratına uygun hale getirilerek yeniden dizayn edilmesi gerektiği önerisi gelmekte; ahlak ve maneviyat vurgusu öne çıkmaktadır. Sorunun ana kaynağı, İslam’dan uzaklaşmada arandığı için İslam’dan uzaklaşma nedeni olarak görülen her şeye katı bir karşıtlık geliştirilmektedir. Bu karşıtlık, bazen sembolik bir nesneye olabilirken bazen de bir politik duruşa yönelebilmektedir. Salt bir karşıtlıktan daha geniş ve büyük bir “savaş” olarak da değerlendirilebilmektedir. Cihan Tuğal (2011), 1970’lerde İslamcılarının çoğunlukla bir “kültür savaşı” yürütme çabası içerisinde olduklarına değinmekte ve siyasetçilerin, alkol, heykeller ve Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte başladığı ileri sürülen “İslami olmayan” pratiklere yer verdikleri beyanlarıyla gündemde kalmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Milli görüş hareketinin odağında Cumhuriyet’in laiklik politikalarına yönelik tepkisellik oldukça belirgindir ve birçok açıdan da bu politikalar nedeniyle ortaya çıkan değişime karşı bir “savaş” yürütülmektedir. Zira her ne kadar Tanzimat Dönemi’nde atılan adımlar milat olarak olumsuzlansa da Batılılaşma ve sekülerleşme, asıl olarak Cumhuriyet’in ilanı ile gerçekleşmektedir. Bundan ötürü de milli görüş

³ Bu konuda bkz. T.C. Resmî Gazete, 14 Ocak 1972, Anayasa Mahkemesi Kararları, Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14072.pdf>

⁴ Erbakan, “gavurlaştırma” ya da “gavurluğun getirilmesi” ifadelerine söylemlerinde sıklıkla yer vermiştir. Bu ifadelerindeki amacı da başlı başına bir olumsuzlama olmuştur. Kendi özünden uzaklaşma, kendi özünüyle ilgisi olmayan ve aslında yozlaşma ve ahlaki buhran yaşadığı öne sürülen Batı’ya benzemeye ve onlar gibi davranmaya çalışmak anlamlarında kullanmıştır.

hareketi açısından radikal kopuşlar, uzaklaşmalar ve buhranlar, Cumhuriyet’in ilanı ile başlamaktadır. MSP de özellikle Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi’nde iktidarın bir ortağı olarak bu radikalizme karşıtlığını ortaya koymuş ve gelinen noktada yıkımın, istila düzeyine ulaştığından bahsetmiştir.

Türkiye’nin bir “manevi istila” ile karşı karşıya olduğu savunusu, Erbakan’ın söylemsel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu söylemsel çerçevesinin merkezinde ise bu istilaya giden sürecin nasıl başladığı ve mevcut durumda bu sürecin nasıl sona erdirilebileceği yönünde öneriler üzerinde durulmaktadır. Sistemin bütün olarak değerlendirildiği görülmekte ve kurumlardan herhangi birisi üzerinde yaşanan sorunun diğer kurumları da dolaylı ya da doğrudan etkilediği belirtilmektedir. Ancak buradaki asıl vurgu, devlet üzerine olmaktadır. Devletin nasıl yapılanması gerektiği konusu ele alınmakta ve maneviyata, ahlaka ve fazilete yönelik beklentiler dile getirilmektedir. Devletin, her şeyden önce vatandaşlara karşı tavrının “adil”, “koruyucu” ve “yol gösterici” olmasının önemi vurgulanmakta ve Erbakan (1975), “istinat noktası hak ve adalet olan, cemiyette fazileti üstün kılacak her türlü tedbiri alması gereken, cemiyeti feda eden kapitalist görüşle, cemiyeti esas alıp ferdi feda eden sosyalizme karşı bir devlet yapılanması”ndan övgüyle bahsetmektedir. Tanzimat’tan itibaren başladığı öne sürülen Batı taklitçiliği nedeniyle devletle vatandaş arasına mesafe girdiği ve bu mesafenin de her geçen gün daha da artarak sorunların büyümesine neden olduğu anlatılmaktadır. Buna göre, Batı’ya benzeme çabası gelinen nokta itibarıyla her alanda tahribat yaratmıştır. Özellikle dini inanç ve özgürlüklerle ilgili yapılan yasak ve kısıtlamaların da söz konusu bu Batı’ya benzeme anlayışıyla birlikte geliştiği ve milletin ruhu ile bağdaşmadığı üzerinde durulmuştur. Bu nedenle de Erbakan (1991), anayasa yapım sürecine dikkat çekmiş ve milli görüş iktidarında anayasanın milletin inanç, örf ve adetlerine uygun olarak milletin kendisi tarafından yapılacağını ortaya koymuştur. Erbakan’a göre, anayasada yazılı esasların samimi olarak uygulanması gerekmektedir, zira bu uygulama iç barışın temini açısından da oldukça önemlidir. Örneğin anayasada demokrasiden bahsediliyorsa, demokrasinin ruhuna uygun politikalar benimsenmelidir (Erbakan, 1975, s. 50):

“Anayasada demokrasi var diyor. Demokrasi demek, söz milletin demektir. Aslında demokrasi varmış gibi gösterip, biz milleti istediğimiz şekle sokalım. Bu zihniyetle iç barış teessüs etmez. Herkes demokrasi tatbikatında kendini ayarlamalı. Kendi içerisinde yanlış düşüncelere sapıcı hastalık varsa, önce kendisini tedavi etmeli. Demokraside milletin arzusuna uymak şarttır. Ben milleti istediğim şekle sokarım, zihniyetiyle demokrasi bağdaşmaz ve iç huzursuzluklara sebep olur.”

Bu bakış açısına göre, millet, kendi öz değerlerinden, kültüründen ve inançlarından bahsi geçen yanlış siyasal kararlar nedeniyle uzaklaşmış ve kendisine yabancılaşmıştır. Bu uzaklaşma, karşılaşılan tüm problemlerin kökeni olarak görülmüş ve milli görüş hareketinin, tüm bu problemlerin çözüm yollarını nerede araması gerektiğini iyi bildiğinden bahsedilmiştir. Kendisine ait olmayan ve ruhu ile bağdaşmayan kararların uygulanması neticesinde âdeta bir istila süreci ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla da bu manevi istilaya son vermek ve milletin kendi öz değerlerine dönmesini sağlayabilmek için öncelikle yapılması gereken “devlet-millet kaynaşması”nın sağlanmasıdır. “Devlet-millet kaynaşması”nın sağlanması için de devlet memur ve görevlilerinin millete hizmet anlayışını kalplerine yerleştirmeleri, millete tahakkümde bulunmamaları, yine devlet memur ve görevlilerinin milletin değerlerine saygılı olmaları ve devletin vatandaşlara adaletle yaklaşarak vatandaşları koruma ve yol gösterme vasfını yerine getirmesi şeklinde temel ilkeler benimsenmelidir (Erbakan, 1975). Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin anayasada tanımlandığı şekilde uygulamaya yansıtılması, devlet memurlarının devletin temsilcisi olarak vatandaşla kurdukları ilişkide yükümlülüklerine özen göstermesi ve demokrasinin ruhuna uygun düşecek politikalar benimsenmesi, devlet ve millet arasındaki bağın yeniden güçlendirilmesi için gerekmektedir. Buna göre, devletin tahakküm araçlarını kullanarak millet üzerinde baskı uygulaması ve birtakım dayatmalarda bulunması, hem anayasaya hem de demokrasiye aykırılık

oluşturmaktadır. Adil düzende ise bu tür problemlerin yaşanmayacağı, anayasanın herkese insan hakkı tanıyacağı, her türlü inanın yaşamasına izin verileceği, anayasanın hem insan haklarını koruyacağı hem de devletin zulüm yapmasını önleyecek sınırları çizeceği, kuvveti değil; hakkı üstün tutan bir anayasa olacağı belirtilmektedir (Erbakan, 1991). Dolayısıyla Erbakan, anayasanın öncelikle adil esaslar taşıması ve bir “İçtimaı Mukavele” olması gerektiğinden bahsetmektedir. Anayasanın adil olması gerektiği birinci esasını açıkladıktan sonra Erbakan (1991), ikinci esas olarak inanç ve fikir hürriyetinin önündeki engellerin kaldırılmasına, üçüncü esas olarak, anayasanın temel insan haklarıyla uyum içerisinde olması ve milletin kendi değerlerine ters düşmemesi gerektiğine ve dördüncü esas olarak ise anayasanın birtakım şekil maddelerle milleti aldatıp bir “zulüm nizamı” kurulmasına giden yolu açmayıp tam tersine “adil devlet düzeninin ve “saadet nizamının” kurulmasına değinmektedir. Demokrasi de Erbakan’a göre bir gaye değil; bir vasıta ve buradaki gaye de “saadet nizamının” kurulması olmaktadır. Erbakan, bu noktada aslında demokrasinin gerçek anlamda uygulanmadığını ileri sürmekte, seçmene alternatifler sunmanın ve tabii ki düşüncelerin özgür bir şekilde ifade edilebilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Aksi takdirde de demokrasi olarak sunulanın aslında gerçek anlamda demokrasi olmadığını öne sürmekte ve nihayetinde de bir “zulüm nizamı” inşa edildiğini dile getirmektedir (Erbakan, 1991, s. 44-45):

“...Yoksa siz demokrasi adı altında o onu seçer, bu bunu seçer dersiniz ama bu seçimlerden sonra kurulan ve yürüyen nizam netice itibariyle bir “Zulüm Nizamı” olursa o seçmelerin ve şekillerin kıymeti kalmaz. Son olarak, milletin ne arzu ettiğinin ortaya konması için alternatifler millete sunulmalı ve bu alternatifler millete eşit şartlar altında ve yeterince tanıtılmalıdır. Yoksa tek bir Anayasa yaparak ve “Ya bunu kabul edersiniz veya askeri rejim devam eder” ve “Aleyhinde konuşmak yasaktır sadece lehinde konuşulacaktır” diyerek yapılan oylamalarla milletin arzunu tespit etmek mümkün değildir.”

Erbakan’ın demokrasi ile ilgili düşüncesi aslında daha ziyade fikir hürriyeti perspektifiyle karşımıza çıkmaktadır. Milletin asıl olarak ne istediğine odaklanılması gerektiğinden bahseden Erbakan, belirli bir zihniyetin kabule mecbur bırakılmasının demokrasi değil; güdümlü demokrasi olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre de fikir hürriyetinin olmadığı yerde güdümlü demokrasi bulunmakta ve bu da demokrasi anlamına gelmemektedir. Fikir hürriyeti ve demokrasi arasındaki ilişkiyi bu şekilde açıklayan Erbakan (1975), asıl önemli noktaya dikkat çekmekte ve cumhurbaşkanının tek dereceli seçim esasına göre seçilmesi, millete kanun yapma hakkının verilmesi ve yapılan kanunları veto etme hakkının da yine millete ait olması gerektiği önerisiyle gelmektedir. Böylece millet arzusu ve millet hâkimiyetinin her alanda gerçekleşmesinin sağlanmış olacağı belirtilmektedir. Demokrasi, milletin arzusunun ve milletin taleplerinin yerine getirilmesi anlamına gelecek şekilde ele alınmakta ve aslında milletin isteğinin, kendisine sunulandan çok daha farklı olduğuna dair bir tezden yararlandığı görülmektedir. Milletin isteğine odaklanmanın ve bu isteği yerine getirmenin temel yolu da cumhurbaşkanının millet tarafından tek dereceli seçim esasına göre seçilmesi; yani başkanlık sistemine geçiş olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla sistemin kendisine dair aksamalar ve problemler bulunduğu en önemli tespitler arasında yer almakta ve var olan kopukluğun ya da toplumsal ve bireysel açıdan her geçen gün belirginleştiği öne sürülen manevi alandaki boşluğun, kökten ortadan kaldırılmasının sağlanabilmesinin yolunun sistemsizlikten geçtiği belirtilmektedir. Bu noktada, milletin istek ve arzularının neler olduğu ve özellikle hangi alanlarda beklenti ve taleplerin yükseldiği soruları akıllara gelmektedir. Milli görüş hareketinin genel olarak ortaya koyduğu söylemsel çerçeve incelendiğinde de bu soruların yanıtlarının, dini inanç özgürlüğünün sağlanması ve bireyin dini inancının gerektirdiği şekilde davranabilmesinin yolunun açılması şeklinde oldukça temele işaret eden toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak verilebileceğini söyleyebilmek mümkün görünmektedir.

3. Erbakan’ın Başkanlık Sistemi Anlayışı ve “Adil Anayasa” Arayışı

Milli görüş hareketinin temelinde, Batı karşıtlığı, siyonizm tehdidi, emperyalizm öfkesi ve Osmanlı-Türk modernleşme sürecinde izlendiği öne sürülen yanlış politika eleştirisi oldukça belirgindir. Yeniden İslam ruhunun kuruculuğunda toplumsal ve siyasal alanı şekillendirme çabası öne çıkmaktadır. İslam’ın referanslarından uzaklaşma, laiklik odaklı politikalar ve Batı yanlısı tutumlar, tüm kötülüklerin ve toplumsal hastalıkların temel sebebi olarak görülmektedir. Hareketin yönünü ve söylemlerini de söz konusu bu reddiyeler oluşturmaktadır. Reddiye ve itirazlar, baskın boyutlarda ortaya çıkmakta ve neredeyse bütüne yayılarak ilerleyen bir olumsuzluk sarmalıyla karşılaşılmaktadır. Eleştiri dinamiği, genellikle değinildiği üzere, maneviyattaki boşluğa referansla sistematiğini oluşturmakta ve bu boşluğun, aslında toplumsal bunalımın ve yozlaşmanın nedeni olduğundan bahsedilmektedir. Bir bakıma, nihai aşamada ulaşılan sonuç, manevi alandaki eksikliklere, kopmalara ve unutulduğu öne sürülen toplumsal ve kültürel kalıplara dair olmaktadır. Nitekim Erbakan’ın Türkiye’nin mevcut durumunu değerlendirirken yaptığı buhran, istila ve yıkım şeklindeki açıklamalarında maddi yön de belirleyici olmakla birlikte asıl olarak maneviyattan bahsettiği görülmektedir. “Manevi ve iktisadi kalkınma” meselesi birbirinden koparılmadan değerlendirilse de manevi açıdan talep edilen güç, iktisadi gelişmenin ve kalkınmanın önüne yerleştirilerek ele alınmaktadır (Yavuz, 2005). Öncelikle amaçlanan manevi boyutta gözlemlenen büyük hasarın iyileştirilmesi ve İslam ruhuyla yeniden canlanmanın sağlanması olmaktadır. İktisadi alanda yaşanan problemler de bu önkoşulun yerine getirilmesiyle giderilebilecek nitelikte görülmekte ve kalkınmanın ivedilikle gerçekleştirilebileceği görüşü öne çıkmaktadır.

Türk milletinin tüm sorunları aşabilecek güce ve kudrete sahip olduğu belirtilse de öncelikle sistemsel bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Birbirinden uzaklaştığı öne sürülen devletin ve milletin yeniden bir bütün haline gelmesi ve sorunların çözümü için de bu bütünlük ruhuna uygun hareket edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Sistemsel değişiklik de tam da bu bütünlük ruhunun inşa edilebilmesi açısından zorunlu bir değişim olarak ele alınmıştır. Başkanlık sisteminin, Türk milleti için uygun olduğu ve onu yeniden ayağa kaldıracak tüm unsurları taşıdığı ileri sürülmüştür. Öz değerlere dönüş, vatandaşa hizmet, vatandaşa tahakkümün terki, Batı’nın idealleştirilmesine son verilmesi, emperyalist güçlerden uzaklaşılmasıyla ekonominin güçlenmesi, devletin ve milletin birlikte hareket etmesinin sağlanması, manevi alanın güçlendirilmesi şeklinde sıralanabilecek bir dizi değişim, Erbakan’ın başkanlık sisteminden beklentileri olmuştur. Başkanlık sistemi, neredeyse birçok sorunun çözümü olarak sunulmuş; gerçek anlamda adalet ve demokrasinin, planlanan içeriğe sahip olarak kabul edilen başkanlık sistemine geçişle sağlanabileceği belirtilmiştir.

Başkanlık sistemi idealleştirilirken “adil devlet düzeni”, ağır sanayi hamlesi ve manevi kalkınma olmak üzere üç temel konu belirleyici olmuştur. Bu üç temel konu üzerinde açıklamalar yapılırken de anayasa konusunun önemine özellikle değinilmiş ve anayasanın, milletin arzu ve istekleriyle uyumlu olarak ve tabii ki milletin kendine has özelliklerinin öncelenmesi esasına riayet edilerek hazırlanması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Buna göre de anayasanın söz konusu bu ilkeler eşliğinde hazırlanmasının, adalete de demokrasiye de uygun düşecek sonuçlar ortaya çıkaracağı vurgulanmıştır. Milletin ruhu ve toplumun öz değerlerine dönük bir anayasa, gerçekleştirilecek sistemsel değişikliklerle birlikte kökleşmiş sorunların aşılabilmesinin temel yolu olarak gösterilmiştir. Milletin beklenti ve ihtiyaçlarının da bugüne kadar görmezden geldiği eleştirisi öne çıkmış ve milli görüş hareketinin, hem milletin taleplerine odaklanarak politikalar oluşturacağı hem de bu taleplerin süratli bir şekilde uygulamaya yansıtılacağı amacından bahsedilmiştir. Aslında Erbakan, milli görüş hareketinin “milli hususiyetlere ve karaktere en uygun demokratik devlet, hükümet ve parlamento sistemini getirme kararlılığı”na işaret etmiştir (*Millî Selâmet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi*, 1973). Yıllardır vatandaşın isteklerinin görmezden gelinmesi, Batı odaklı politikalar nedeniyle milli hassasiyetlerden vazgeçilmesi, vatandaşa hizmet anlayışından uzaklaşılması ve kararların oldukça ağır alınarak uygulamanın gecikmesi ana meseleler olarak öne çıkarılmış ve

mevcut parlamenter sistem, bu ana meseleler üzerinden eleştirilmiştir. Karar alma sürecinde hızın önemine değinilmiş; devlet ve hükümet yönetiminin ağır işleminin de problemlerin aşılmasını zorlaştırdığı ve özellikle kalkınma adımlarını randımsız kıldığı belirtilmiştir.⁵ Maddi ve manevi alanda gücün yeniden tesisi, kararların hızla alınarak uygulanması, ekonominin emperyalizm gölgesinden çıkarılması, milli hususiyetlere uygun politikalar belirlenmesi, vatandaşa tahakküm anlayışının terk edilmesi ve en önemlisi de devlet ve milleti yeniden birbirine yakınlaştıracak uzlaşma esasında bir anayasanın hazırlanarak başkanlık sisteminin tesisi, Erbakan’ın ve dolayısıyla milli görüş hareketinin özellikle 1973 sonrası politik duruşunun ana karakterini yansıtan unsurlar olmuştur. Ancak Erbakan’ın başkanlık sistemi ile ilgili üzerinde durduğu en temel nokta, daha önce de değinildiği üzere, devlet ve milletin bir bütün haline gelmesi olarak belirlenmiştir. Bu bütünlük meselesine büyük önem verilmiş, zira bir buhran ve istiladan bahsedilecekse, bu durumun ortaya çıkmasında devlet ve milletin birbirinden uzaklaşmasının belirleyici olduğu üzerinde durulmuştur. Milletın fitratıyla uyuşmadığı ileri sürülen fikirlerin kabulü neticesinde, milletin ahlâki sorunlarla karşı karşıya olduğunun altı çizilmiş ve bunun sorumlusunun da millet değil; milletin fitratına aykırı yollara sapmak isteyen politikacılar olduğu dile getirilmiştir (*Millî Selâmet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi*, 1973).

Milletın fitratı, Erbakan’ın söylemlerinde sıklıkla karşılaşılan bir tanımlama çabası olmuştur. Dini imgelerle güçlendirilerek açıklanan ve yer yer tarihsel bir örüntüyle de çerçevelenen bu tanımlama çabasında Erbakan, dönemin koşulları itibarıyla sağ seçmenin desteğini elde etmeyi başarmıştır. Muhafazakâr eğilimleri öne çıkan ve özellikle İslami kimliği belirgin olan kesimler, Erbakan’ın gerek fitrat açıklamaları gerekse de bu topluma ait olan özelliklere dönüş vaatleri karşısında duyarsız kalmamışlardır. İdeolojik kutuplaşmaların şiddete dönüşmeye başladığı ve karşıtlığın her geçen gün radikalleştiği 1970’lerin ortalarında, Erbakan’ın sistem değişikliği önerileri de bu nispette dikkat çekici olmuştur. Nitekim daha sonraki yıllarda da Erbakan’ın başkanlık sistemine dair ne tür öngörülerde bulunduğu tartışılmaya devam etmiştir. Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmaları genellikle sağ partiler tarafından başlatılmışsa da Erbakan’ın sistem değişimi önerisi çok daha etkili olmuş ve öyle ki günümüzde uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modelinin dahi Erbakan’ın düşüncelerinden esintiler taşıdığı zaman zaman dile getirilmiştir. Dolayısıyla da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişin planlandığı yıllarda, Erbakan’ın başkanlık sistemi önerisinde yer alan ana unsurların neler olduğu tekrar ele alınmıştır. Bu tekrar hatırlama arayışında, AK Parti kadrolarının ve tabii ki Recep Tayyip Erdoğan’ın milli görüş geleneği içerisinde gelmeleri ve Erbakan’ın yakın çalışma ekibini oluşturmaları etkili olmuştur. Erbakan’ın başkanlık sistemi ile ilgili belirlediği temel ilkeler ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’yle gelen değişiklikler arasında benzerlikler kurulmaya çalışılmıştır.

4. Sonuç

Erbakan, kabaca 1970’lerden günümüze kadar ulaşan süreçte hâlâ kendisinden söz edilmesini sağlayan bir siyasi lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlattığı milli görüş hareketinin sahip olduğu özellikler, laik-Kemalist kesim tarafından endişe verici olarak değerlendirildiği gibi toplumun bazı kesimleri tarafından da umut kaynağı olarak görülmüştür. Bu denli keskin ve zıt bir ayırım, milli görüş hareketi ve doğrudan Erbakan’ın siyasi lider olarak kullandığı referanslarla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Erbakan’ın bizzat kendisi, zaman zaman partisinin ve milli görüş hareketinin önüne geçmiştir. Erbakan’ın siyasi tezleri arasında en bilineni ve öne çıkanı ve aslında

⁵ Gerçekten daha sonraki dönemlerde de özellikle sağ iktidarların temel bir problem olarak sunduğu konuların başında hızlı karar alamamak olmuştur. 2002’de hükümeti tek başına kuracak güce ulaşan ve kurucuları, milli görüş geleneğinin içerisinde gelen AK Parti de hızlı karar alabilme ile ilgili sorunları sıklıkla dile getirmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş de hem cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi hem de karar alma sürecinin hızlandırılması gerekçelerine dayandırılmaya çalışılmıştır.

milli görüşün de temelini yansıtan, Batı’nın örnek alınmasıyla milli ruha aykırı düşen özelliklerin benimsenmesi ve bu benimseme ile birlikte manevi yıkım sürecinin ilk andan itibaren başlaması olmuştur. Gerçekten de Erbakan, bu tezini milli görüş hareketinin odağına yerleştirmiş ve diğer tespitlerini bu odak noktası üzerinden tanımlayarak açıklamaya çalışmıştır. Tanzimat Dönemi’yle başladığını belirttiği bu Batı odaklılık neticesinde, gelinen noktada yeni neslin de toplumun da huzursuz, biçare ve kendi özünü bilmeyen bir halde olduğunu ileri sürmüştür. Başka bir ifadeyle, belirgin bir Batı karşıtlığından yararlanılmış ve ülkede yaşanan sorunların ana nedeni, Batı ile kurulan yakın ilişkilerde ve Batı’ya benzeme çabasında aranmıştır. Bu yakınlığın ve benzeme arayışının sonucunun da siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan tekrarlayarak devam eden problemler olduğundan bahsedilmiştir. Batı’ya benzerken kendi öz değerlerini, kültürünü ve geleneğini unuttuğu iddia edilen Türk milletinin, yeniden eski güzel günlerine dönebilmesinin mümkün olduğu ve bunun için de yine kendisinin gücünü ve kudretini hatırlaması gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır. İstila, buhran ve yıkım şeklinde tarif edilen bir süreç yaşandığı ve mevcut durumda da bu sürecin yaşanmaya devam ettiği üzerinde durulmuştur. Ancak bu sürecin yaşanmasının nedeninin vatandaşlar olmadığı; batılılaşma gayesiyle yola çıkarak milletin ruhuna aykırı kararlar alan politikacılar olduğu belirtilmiştir. Böylece de geçen zamanla birlikte devlet ve milletin birbirinden uzaklaştığı ve birbirinden bağımsız hareket ettiği bir süreç başlamıştır. Bu sürecin sonlandırılması ve yeni bir başlangıç yapılması için de Erbakan, önerisini oldukça açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu öneri, sistemsel bir değişiklik ihtiyacı olarak dile getirilmiş ve başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği nedenleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Erbakan’ın başkanlık sistemi tahayyülü, kökleşmiş, katılaşmış ve milletin değer ve inanç sistemine uymayan her şeyin değiştirilmesi çerçevesinde şekillenmiştir. “Devlet-millet kaynaşması” ya da “devlet-millet bütünleşmesi” şeklinde açıklanan ve arzulanan durumun, başkanlık sistemine geçişle ve tabii ki milli görüş iktidarıyla birlikte sağlanacağı belirtilmiştir. Anayasanın da hak ve özgürlükleri tanımlamasının ve vatandaşlarının düşüncelerini korkmadan açıklayabilmelerini ve inançlarına uygun davranabilmelerini temel alan bir uzlaşma zemininde hazırlanmasının önemine değinilmiştir. Adil devlet düzeni de hem anayasanın bahsi geçen bu temel ilkelere sahip olması hem de “devlet-millet bütünleşmesi” ile ulaşılabilecek bir amaç olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla da başkanlık sistemi, hem devlet ve millet arasındaki engellerin ortadan kaldırılmasını hem de bu bütünleşme neticesinde hızlı karar alma ve sorunlara vakit kaybetmeden müdahale etme yetisinin güçlenmesini sağlayacak topyekün bir değişim olarak ele alınmıştır. Günümüzde uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi de benzer gerekçeler öne sürülerek ortaya atılmıştır. Hızlı karar alamama, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilememesi ve parlamenter sistemin siyasal krizlere oldukça açık olduğu gibi temel nedenlerden bahsedilmiştir. Başkanlık sisteminden ziyade Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tanımlamasına başvurulmuş ve yapılan ilk seçimi kazanan Erdoğan da Cumhurbaşkanı olarak anılmıştır. Bu yönüyle karmaşa da ortaya çıkmış ve sistemin adının ne olduğu tartışmaları hem ülke içinde hem de ülke dışında yoğunlaşmıştır. Yarı-başkanlık sistemi şeklinde adlandırmalar yapıldığı gibi özellikle muhalefet partilerinin “tek adam rejimi” şeklindeki eleştirileri de belirginlik kazanmıştır. Nitekim muhalefet partileri, 23 Haziran 2023’te gerçekleştirilmesi planlanan genel seçime yönelik stratejilerini bu eleştiriler üzerinden oluşturmakta ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin terk edilmesi yönünde programlarını oluşturacaklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1983). Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi siyasal gelişmeleri. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* içinde (C.7, ss. 1991-1998). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2018). *1960’tan günümüze Türkiye tarihi* (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çakır, R. (2005). Milli görüş hareketi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce İslâmcılık* içinde (C.6, ss. 544-575). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalmuk, F. (2005). Necmettin Erbakan. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasî düşünce İslâmcılık* içinde (C.6, ss. 550-567). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbakan, N. (1975). *Millî görüş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erbakan, N. (1991). *Türkiye’nin meseleleri ve çözümleri-program*. Ankara: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Karpat, K. H. (2017). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012* (7. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). İslamcılık. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* içinde (C.7, ss. 1936-1940). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millî Nizâm Partisi Kuruluş Beyannamesi* (1970). Erişim adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/798/197600498.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Millî Nizam Partisi Program ve Tüzük* (1970). Erişim adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/801>
- Millî Selâmet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi* (1973). Erişim adresi: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/815/197600578_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Özdalga, E. (2007). *İslâmcılığın Türkiye seyri sosyolojik bir perspektif* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Resmî Gazete (1972). *14 Ocak 1972, Anayasa Mahkemesi Kararları*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14072.pdf>
- Toprak, B. (1983). Milli Selamet Partisi. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* içinde (C.8, ss. 2104-2110). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, B. (2009). Türkiye’de dinin denetim işlevi. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed.), *Türkiye’de politik değişim ve modernleşme* içinde (ss. 445-458). (4. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Tuğal, C. (2011). *Pasif devrim İslami muhalefetin düzenle bütünleşmesi* (2. Baskı). (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Tunçay, M. (1983). Türkiye Cumhuriyeti’nde siyasal düşünce akımları. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* içinde (C.7, ss. 1924-1928). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuz, H. (2005). Milli görüş hareketi: Muhalif ve modernist gelenek. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasî düşünce İslâmcılık* içinde (C.6, ss. 591-619). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2011). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi* (Y. Saner Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.